

אוניברסיטת בן גוריון בנגב

המחלקה לסוציולוגיה ואתרופולוגיה

אתניות בישראל: היבטים אנתרופולוגיים

אתניות חזקה, דת והיעדרה, ופערי הדורות בקבוצת תיאטרון חובבים דוברת אנגלית בעומר

שי בלפר   תאריך הגשה: 30.07.2022

נכון לנתוני הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה לשנת 2021, עולים יוצאי מדינות דוברות אנגלית מהווים 2.1 אחוז מהאוכלוסייה היהודית בישראל (הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, 2021)¹. עולים אלו הגיעו לישראל מתוך בחירה ואידיאולוגיה ממדינות עשירות. הייחוד הסוציולוגי של העולים מבחינה זו, כמו גם שפתם המשותפת, הובילו להתמזגות תרבותית ביניהם וליצירת קבוצה חדשה, דוברת אנגלית, בתוך החברה הישראלית, המתקיימת יחד עם ה"זרם המרכזי" דובר העברית. ניתן להקביל זאת לדרך בה נוצרה "אתניות" דוברת רוסית בישראל לאחר העלייה הגדולה מברית המועצות (Ben-Rafael 2007). בדומה לכינוי "רוסים" שדבק ביוצאי ברית המועצות ללא קשר למדינת המוצא האמיתית שלהם, כך גם דוברי האנגלית בישראל קיבלו את הכינוי "אמריקאים", או לעיתים גם "אנגלו-סקסים" (Hare, Golan and Osher 2006, 239).

בתור חלק ממדינות המערב, החברה הישראלית נמצאת בדיאלוג והשפעה מתמדת עם תרבות המדינות דוברות האנגלית, ובראשן בעלת בריתה העיקרית כיום, ארצות הברית. התרבות האמריקאית נוכחת מאוד בישראל. השפה האנגלית היא מקצוע חובה בבתי הספר, ושירים, סרטים, סדרות טלוויזיה ומחזות אמריקאיים פופולריים מאוד במדינה. ארצות הברית היא גם יעד מרכזי להגירה ולתיירות ישראלית (Rebhun and Waxman 2000). לכן, ביטוי של תרבות דוברת אנגלית על ידי עולים ממדינות דוברות אנגלית בישראל יכול להתפרש ולהתפתח לכיוונים ייחודיים כאשר משתתפים משאר האוכלוסייה הישראלית מעורבים בו. מטבע העובדה כי התרבות דוברת האנגלית נגישה לישראלים ה"אחרים" בצורה שונה מזו אותה חוו העולים, נוצר הבדל במשמעות התרבות לשתי הקבוצות, למרות שהיא לכאורה "שייכת" לעולים. זהו מצב ייחודי בישראל ולכן ראוי לניתוח בכלים אתנוגרפיים.

בעבודה זו אנתח את פעילות קבוצת תיאטרון החובבים LOGON ("Light Opera Group of the Negev", קבוצת האופרה הקלה של הנגב), במהלך עבודת החזרות על ההצגה המקורית "The Broadway Cure" באולם בית הכנסת הקונסרבטיבי "מגן אברהם" בשוב עומר. עבודתי תבדוק כיצד חברי הקבוצה השונים רואים את קבוצתם כמבטאת תרבות אתנית, בפרט את תרבותם של עולים דוברי אנגלית כתרבות מובחנת בתוך התרבות הישראלית. ביצעתי מספר תצפיות משתתפות בחלק מהחזרות, וכמו כן, ערכתי ראיונות אישיים וקבוצתיים עם חלק מחברי הקבוצה במהלך הפסקות בחזרות, בנסיעות חזור מהחזרות, ובאופן טלפוני.

בעקבות המחקר, טענתי המרכזית היא כי הדינמיקה המשתקפת בקבוצה מייצגת משמעויות שונות בין הדורות במקומה של התרבות דוברת האנגלית בישראל. הדור המבוגר יותר בקבוצה רואה את פעולתה כחלק מנארטיב גדול יותר של פעילות ציונית שמטרתו לשרת את החברה הישראלית כמו גם עולים בני דורם הייחודי

ובני משפחותיהם. הדורות הצעירים יותר, לעומת זאת, מתחברים להצגות מרקע אינדיבידואליסטי ותוך הידברות ישירה שלהם עם התרבות האמריקאית, ולא דווקא מתוך קשר לקבוצת העולים או לראייה ציונית.

קבוצת LOGON מציגה מופעים באנגלית מאז 1981. הסוגה המקורית של הצגותיה הייתה, כפי שמתממץ משמה, "אופרה קלה", ז'אנר פופולרי באנגליה של המאה ה-19. הכותבים הפופולריים ביותר של ההצגות הללו היו הכותב ויליאם שוונק גילברט והמלחין ארתור סאליבן. המחזות שלהם נחשבים לקלאסיקות בכל רחבי העולם דובר האנגלית, אף כי מעולם לא זכו לפופולריות בישראל.

בתחילה LOGON התמקדו במחזות אלו, אך בשנות התשעים הם החלו לבצע מחזות זמר פופולריים מברודווי (Hare, Golan and Osher 2006). המחזה "The Broadway Cure" הוא הפעם הראשונה בה הקבוצה מעלה מחזה מקורי לחלוטין, סאטירה על ימי מגפת הקורונה, אף כי השירים המבוצעים במהלך הצגה זו לקוחים ממחזות זמר אחרים. כפי שסיפר לי יצחק פרץ², במאי ההצגה, הבחירה לעשות מחזה מקורי נעשתה בעקבות הרצון להצגה חגיגית במלות 40 שנים לקבוצה, וגם מפני שלא הצליחו להשיג זכויות לבצע מחזה מוכר בזמן הנדרש.

צוות ההצגה הכיל כשלושים אנשים, והיה בה רוב נשי קל. כמחצית מתוכם היו עולים ממדינות דוברות אנגלית, ספציפית ארצות הברית, קנדה ובריטניה, וגילם נע בין 60 ל-80 בערך. אלו מהווים את ה"גרעין הקשה" של LOGON, המשתתפים בהצגות מאז תחילתה של הקבוצה. שאר צוות ההצגה הורכב מאנשים בגילאים צעירים יותר (בין 35-65) בעלי רקעים מגוונים, אך גם הם מאופיינים למעט יוצא מהכלל או שניים בהיכרות ארוכת שנים עם הקבוצה. חלקם היו שחקנים, וחלקם נמנו עם הצוות הטכני של ההצגה, למשל הבמאי והכוריאוגרפית. לבסוף היו חברי ההצגה הצעירים. חמישה מתוכם היו בגילאי העשרים לחייהם והתגוררו בבאר שבע. הם הגיעו אל LOGON בדרכים שונות שבמרכזן הרצון להשתתף בקבוצת תיאטרון, ונבחרו לתפקידם בהצגה בתהליכי אודישן. בנוסף אליהם השתתפו בהצגה גם שתי ילדות בגיל 12-13 בערך, שהיו קרובות משפחה של כמה מהמשתתפים המבוגרים יותר.

כאמור, הגרעין העיקרי של הקבוצה היה עולים מבוגרים מארצות דוברות אנגלית. אלו היוו גם את עיקר הצוות המנהל של העמותה המפעילה את הקבוצה. למעשה, לפי שיפוטי מהקהל שהגיע להצגה בהופעתה בבאר שבע, נראה שעולים מהקבוצה הסוציולוגית הזו הן גם קהל היעד העיקרי של הצגות הקבוצה. זאת למרות שהרטוריקה של הקבוצה מדגישה את פנייתה לקהל רחב של חובבי תיאטרון, וההצגות הוצגו מאז ומתמיד עם כתוביות בעברית.

בני, חבר הקבוצה, קיבוצניק דתי בשנות ה-70 לחייו, הגדיר לי את המייסדים של LOGON כקבוצה מיוחדת. "הם הגיעו אחרי מלחמת ששת הימים, והם היו בין האנשים שהקימו את האוניברסיטה [אוניברסיטת בן-גוריון]. יש הבדל דורי גדול ביניהם לבין העולים שהגיעו אפילו עשור לאחר מכן". ואכן, ישנם עדויות רבות לעלייה גדולה מארצות הברית ומדינות דוברות אנגלית אחרות בתחילת שנות השבעים (Rebhun and Waxman 2000). ניתן לאפיין דור זה של עולים באידיאליזם ציוני וברמת השכלה גבוהה, שגרמו לעולים אלו לייסד מוסדות חדשים ברחבי הארץ ברוח התרבות אותה הכירו. כך, למשל, נוצרו בתי כנסת קונסרבטיביים ורפורמים רבים בתקופה זו (Yizhar 2007), כפי שהיה מקובל בארצות דוברות האנגלית. בין בתי הכנסת שנוסדו בתקופה זו היה גם "מגן אברהם" בעומר, ששימש כאלום החזרות של LOGON.

ברוח חלוצית זו העיד אד ספיץ כי ייסד את LOGON, במקור בעיר ערד, בספר שנכתב על הקבוצה בשנת 2006 (Hare, Golan and Osher 2006, 3-5). LOGON הייתה חלוצת תיאטרון החובבים הישראלי באנגלית, הוקמה במקום בו היה מחסור גדול במוסדות תרבות מכל סוג, וביצעה מופעים בסגנון "אופרה קלה" שלא היה מוכר כלל לקהל הישראלי. עם זאת ברור כי LOGON לאורך השנים סיפקה מקום מכיל לעולים מארצות דוברות אנגלית שהגיעו לסביבת באר שבע, מעין מרכז מכיל שתרם לקליטתם ושילובם בחברה (Hare, Golan and Osher 2006, 7-10). זהו תפקיד דומה לזה שמילאה, ובמידה מסוימת עדיין ממלאת, התנועות הקונסרבטיביות והרפורמיות בישראל, למרות יומרתם לפנות לחברה הכללית (Tabory and Lazerwitz 1983). אחת מחברות הקבוצה, ויקי, נולדה אירית-קתולית והתגיירה בגיור קונסרבטיבי. היא מרגישה קשר עמוק ליהדות הקונסרבטיבית, והיא מייחסת ברצינות רבה לפעילות שלה בקהילה.

הדור המובחן של העולים האנגלו-סקסים של שנות השבעים התאפיין גם בהצלחה גדולה בהשתלבות בישראל. חברי LOGON המבוגרים שפגשתי היו בין השאר חקלאים, רופאים ומתכנתים במקצועם, ורבים מהם התגוררו במקומות אמידים כמו עומר וקיבוצים שונים בנגב. בגלל הצלחתם, דור ה"מייסדים" רואים עצמם כישראלים בראש ובראשונה. רבים מהדור הוותיק של LOGON הופתעו כאשר שמעו שאני מנתח את עבודתם במסגרת "אתנית". בני, למשל, סיפר לי שלא חשב על עצמו מעולם כבעל אתניות כלשהי, ומשתתף אחר סיפר לי שהוא זיהה את האנתרופולוגיה עם "חקר שבטים נידחים באפריקה". תפיסה זו ממשיכה את התפיסה האנתרופולוגית שרווחה בישראל בעת עלייתם, שראתה את הקבוצות החדשות המגיעות לישראל כמנסות להשתלב בתרבות הקיימת של העלייה השנייה ולא כתרבויות חדשות (Goldberg, 1977).

עם זאת, אירוע שהתרחש בזמן החזרות מדגים כיצד "דור המייסדים" של LOGON למעשה משתיק נרטיבים וחוויית אשר אינן מתיישבות עם ההגדרה העצמית של הדור. חברי הקבוצה ה"מייסדים" דוברים כמעט כולם

עברית טובה, וחלקם, למשל בני, אף במבטא "צברי". עם זאת, אחת מהחברות בקבוצה סיפרה לי שישנו חבר שאינו דובר עברית, אולם "לא נעים לומר מי". במהלך עבודות החזרות ישנו מעבר חלק וחופשי בין אנגלית לעברית בקרב אנשי הצוות, כאשר בטי, המפיקה, מעבירה את הנחיותיה באנגלית ויצחק הבמאי מעביר את שלו בעברית. עם זאת, אחד מהחברים בקבוצה, מיקי, הוא עולה ותיק מקנדה אשר מעולם לא הצליח להשתלט על השפה העברית. כאשר מיקי פספס הנחייה שהועברה בעברית, הבמאי יצחק נאלץ לחזור על דבריו באנגלית, באיטיות ותוך יצירת אווירה מתוחה. כך הופגה האשליה כי LOGON היא קבוצת תיאטרון "כל-ישראלית" שרק במקרה מציגה מופע באנגלית. זהות שלא משתלבת בצורה חלקה בנארטיב המשותף של הקבוצה הדורית נדחקה מההתחשבות הקבוצתית, בצורה דומה לזו בה אלו שסיפרו על פשעי מלחמה נדחקו מהאתוס המשותף של "דור תש"ח", למשל (בן-זאב ולומסקי פדר 2016).

הדורות הצעירים יותר בקבוצה מאופיינים אף הם בניכור מהאידיאלים של הקבוצה המקורית³. אחד מהם, דני, הוא "צבר" מקיבוץ בצפון הנגב שהגיע לקבוצה בעקבות בתו חובבת התיאטרון, ומשתתף בהצגות כבר שלוש שנים. הוא סיפר כי הוא משתתף בהצגות מאהבת התיאטרון גרידא, ולא מתוך חיבה מיוחדת לתרבות האנגלו-סקסית. אף כי הוא משתתף בעמותה ומעורה בקבוצה כיום, דני טוען כי עומר בכללותה מהווה "בועה" המקשה על ההשתתפות בקבוצה לחיצוניים לה. משתתף אחר, חוליו, עולה ארגנטינאי בן 60 בערך, שימש כגזבר העמותה אך סיפר כי ההתנהלות בישיבות העמותה באנגלית הקשתה עליו מאוד. הוא משתתף בהצגות בעיקר בגלל אהבתו לריקודים, אותה הוא חולק עם מרי, חברה אחרת בקבוצה ורקדנית פלמנקו מקצועית, ובמוצאה "ספרדיה טהורה" שמשפחתה התגוררה באיזמיר. השניים נוהגים לדבר ביניהם בשילוב של ספרדית ועברית, ומהווים מעין תת קבוצה פרטית בדינמיקה החברתית של LOGON.

שונים מכל שאר הקבוצה הם קבוצת הצעירים בני העשרים, המחזיקים ברובם את תפקידי הסולנים בהצגה. כולם צברים, ואף אחד מהם אינו בן לעולים אנגלו-סקסים, אך באופן מעניין שלושה מתוכם שהו שהות ממושכת בארצות הברית והכירו שם את תרבות ברודוויי. תרבות זו פופולרית במיוחד במסגרות קהילתיות יהודיות בצפון אמריקה (Wolf 2017). ההשתתפות שלהם בהצגות נבעה אף היא מתוך אהבה לתיאטרון על סוגיו ובפרט תיאטרון ברודוויי, ולרובם היה רקע במגמות תיאטרון ומסגרות דומות. בשיחות הפרטיות שערכתי עם הצעירים במכוניתם כאשר הסיעו אותי לביתי לבאר שבע, לאחר ששמע שאני עושה מחקר אנתרופולוגי, אחד מהם, נועם, הגדיר את הפעילות של LOGON כ"פעולות אחרונות של השבט האמריקאי הנכחד". נועם אמר כי ישנה העדפה ברורה בקבוצה למי שיכול לבצע את השירים במבטא אמריקאי משכנע, וגם התייחס לכך שכמעט כל הקבוצה הם ממוצא אשכנזי, ולכך שאין בקבוצה "רוסים".

ניתן לפרש את דבריו של נועם כאמירה כי הקבוצה אינה "כלל ישראלית" והיא למעשה נועדת לשירות ה"אנגלו-סקסים" בישראל בלבד. את התלונה הזו ניתן לחבר להסברים שניתנו בספרות לחולשתה של היהדות הקונסרבטיבית בישראל (Tabory and Lazerwitz 1983). זרם זה התפתח בארצות הרווחה תוך התכתבות עם הנסיבות הספציפיות שלה, ולא הנסיבות הישראליות. בהתאם לכך יחסם של הצעירים ב-LOGON ליהדות היה שונה מזה של המבוגרים. באחד מימי החזרות הצעירים התכוננו לצלם צילומי פרומו להצגה, והצלמת אמרה כי חשוב למצוא רקע ניטרלי בו לא יהיה ניתן לראות שהצילומים נערכו בתוך בית כנסת. אחת הצעירות, אביב, אמרה בתגובה לכך "נראה לי שכולנו אתאיסטים", וצחקה. הצלמת ענתה לה, בשוק מזויף ומחויך: "You said the 'A' word!". במילים אחרות, אתאיזם נתפס כחילול הקודש בקרב המבוגרים, אך הוא מקובל על הצעירים.

מחקרי מראה כי הפעילות של LOGON ממלאת תפקידים שונים עבור הדורות השונים החברים בקבוצה. כל חברי הקבוצה נמשכים משיכה שהוגדרה "אגואיסטית" על ידי אחד המשתתפים אל ההופעה על הבמה, אך עבור דור העולים המבוגר הקבוצה מילאה גם המשך של הפעילות הציונית בגללה הגיעו לישראל מלכתחילה, "הפרחת השממה" התרבותית של הנגב. הקבוצה גם מהווה המשך עבור חלק מהמשתתפים של קידום תרבות היהדות האנגלו-סקסית בה התיאטרון מהווה חלק חשוב (Wolf 2017), ולכן אך ראוי שהחזרות מתקיימות כיום בבית כנסת קונסרבטיבי שהוקם על ידי עולים אנגלו-סקסים⁴.

תרבותם של העולים דוברי האנגלית הוגדרה על ידי ליאון כ"אתניות חזקה", קבוצה בעלת הון תרבותי וחברתי רב הזוכה להכרה מיוחדת בתרבות הכללית (Leon 2014). אתניות חזקה מאפשרת לקבוצה לנסות להשפיע על שאר החברה אך אינה מבטיחה כי יזכו לכוח פוליטי או להצלחה מיוחדת. בראי מושג זה ניתן לראות כיצד LOGON הצליחה למשוך אליה חברים שאינם דוברי אנגלית מלידה להשתתפות בהצגותיה, אך גם מדוע קהל ההצגות ממשיך להיות רבה עולים אנגלו-סקסים מבוגרים, או לכל היותר משפחותיהם וחבריהם של המופיעים. המשיכה של תרבות ברודווי באנגלית, בדומה לזו של היהדות הקונסרבטיבית, היא מוגבלת. עם זאת, חלק ממשתתפי ההצגות עושים זאת כבר כמעט עשרים שנה, ו-LOGON הצליחו להפוך למוסד מוכר בסביבתו. מוקדם עדיין לומר אם המשתתפים הצעירים בהצגות, חלקם נכדיהם של המייסדים, יצליחו ליצור משמעות חדשה ל-LOGON כאשר המייסדים כבר לא ישתתפו בקבוצה מפאת גילם.

באחת החזרות האחרונות בהן צפיתי הצטרפו אלינו ילדיהם של הכוריאוגרפית, נוגה, כצופים מן הצד בהנאה רבה. שמתי לב כי גם הם, כמוני, דוברי אנגלית ועברית גם יחד כשפות אם ומחליפים בין השפות לפי הצורך כאשר הם מדברים עם אימם. אני מאמין כי זוהי עדות לכך שה"אנגלו-סקסים" הם אכן קבוצה אתנית אמיתית

וראויה למחקר באנתרופולוגיה הישראלית, וכך לתעד את הפרשנות החדשה שלהם למשמעות היהדות והישראליות, כפי שתועדו בעבר ה"מזרחים" וה"רוסים" (Ben-Rafael 2007).

הערות שוליים

1. לעניין עבודה זו, המדינות הנכללות בחישובי מתוך נתוני הלמ"ס הן "צפון אמריקה ואוקיאניה", "הממלכה המאוחדת", ו"אפריקה, אחר". לאחר שלא הצלחתי להשיג מידע נוסף, אני מניח כי המדינות הנכללות בהגדרות אלו הן ארצות הברית, קנדה, אוסטרליה, ניו זילנד, הממלכה המאוחדת, דרום אפריקה וזימבבואה. ניתן להניח כי ישנם גם עולים דוברי אנגלית ממדינות אחרות, למשל אירלנד, אך מספרם זניח. ניתן גם להניח כי ישנם עולים ממדינות אלו שאינם דוברים אנגלית, למשל קנדים דוברי צרפתית.

2. כל השמות המובאים בעבודה זו שונו, מלבד שמו של אד ספיץ שמצוטט בשמו בספר המחקר על LOGON.

3. למרות ההסתייגויות שאני עומד לפרט, ראוי לציין כי הייתה משתתפת אחת בקבוצה אשר הייתה עולה חדשה יחסית מארצות הברית, שהשתמשה בקבוצת LOGON כפי שהשתמשו בה הדורות הקודמים. משתתפת זו הייתה מורה בבית ספר קונסרבטיבי והייתה מעורבת בהצגות תיאטרון במסגרת בתי כנסת גם בארצות הברית.

4. חשוב לציין כי LOGON לא נמצאו תמיד באולם "מגן אברהם". במשך שנים רבות, אולם החזרות שלהם היה בבית החולים הפסיכיאטרי בבאר שבע.

ביבליוגרפיה

בן-זאב, אפרת, ועדנה לומסקי-פדר. 2016. "דור קנוני: בין הלאומי לבין הפרטי בזיכרונות של לוחמי תש"ח ויום כיפור." *מגמות* נ (2): 28–7.

הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה. 2021. *אוכלוסייה - שנתון סטטיסטי לישראל 2021 - מספר 72: יהודים, לפי ארץ, מוצא וגיל*.

https://www.cbs.gov.il/he/publications/doclib/2021/2.shnatonpopulation/st02_08.pdf

Ben-Rafael, Eliezer. 2007. "Mizrahi and Russian challenges to Israel's dominant culture: Divergences and convergences." *Israel Studies*: 68-91.

Goldberg, Harvey. 1977. Ethnicity in Israeli Society. *Ethnic Groups* 1(3):163-262.

Hare, A. Paul, Patricia Golan, and Yamima Osher. 2006. *The Stage Is Our World: an English-Speaking Amateur Musical Theater Group in Israel*. Acco, Israel: Biblio Books Israel.

Hess, Yizhar. 2007. "The Masorti Movement in Israel." *Reconstructionist* 71 (2): 42–54.

Leon, Nissim. 2014. "Strong Ethnicity: The Case of US-born Jews in Israel." In *Reconsidering Israel-Diaspora Relations*, 185-200. Brill.

Rebhun, Uzi, and Chaim I. Waxman. 2000. "The 'Americanization' of Israel: A Demographic, Cultural and Political Evaluation." *Israel Studies* 5, no. 1: 65–91.

Tabory, Ephraim, and Bernard Lazerwitz. 1983. "Americans in the Israeli Reform and Conservative Denominations: Religiosity under an Ethnic Shield?". *Review of Religious Research* 24, no. 3: 177–87.

Wolf, Stacy. 2017. "'The Hills Are Alive with the Sound of Music': Musical Theatre at Girls' Jewish Summer Camps in Maine". *Contemporary Theatre Review*, 27:1,46-60.